

OYBEKNING «BOLALIK» ASARIDA BOLALAR PSIXOLOGIYASINING
IFODALANISHI

Baxriddinova Yulduz Abror qizi

O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada Oybekning hayoti va ijodi, hamda Oybekning «Bolalik» qissasi talqini, bu asarda bola psixologiyasiga ta'sir etuvchi omillar talqin etilgan.*

Kalit so'zlar: *Bolalik qissasi, Musavoy obrazi, kichkintoylar psixologiyasi, obraz, sarguzasht...*

KIRISH

Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek o'tgan asrimizning buyuk adiblaridandir. Uning "Alisher Navoiy", "Qutlug' qon", "Quyosh qoraymas", "Oltin vodiidan shabadalar" kabi romanlari, "Bolalik", "Nur qidirib", "Alisherning bolaligi" kabi qissalari, she'r va dostonlari — jami 19 tomlik mukammal asarlari bizga meros bo'lib qoldi. "Bolalik" qissasi bir necha bor nashr etilgan va turli avlodlarning ko'ngil mulkiga aylangan. Uni yangi asrimizning yosh avlodlari o'qir ekanlar, bundan yuz yil muqaddam bobolarining bolaligi qanday kechganligini bilib oladilar va bugungi chin ma'nodagi hurlik, mustaqillikning qadriga yetadilar.

Ustoz Oybekning «Bolalik» va «Bola Alisher» qissalari mening bolalikda o'qigan va bir umrga mehr qo'ygan kitoblarimdir. Avval «Bolalik»ni o'qiganman, qayta-qayta mutolaa qilganman. Yillar o'tib «Bola Alisher»ni topganman. Bu ikki asar bolaligimning sevinli kitoblari Mirkarim Osimning «O'tror», Ananyanning «Qoplon dara asirlari», G'afur G'ulomning «Shum bola» va ertak to'plamlari qatorida edi. Atoqli o'zbek yozuvchisi Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek turfa voqealarga boy, mashaqqatli va ayni paytda ajoyib hayot yo'lini bosib o'tgan. Qo'lingizdagi «Bolalik xotiralarim» kitobida u ana shu yo'lning 1917-1918 yillarga qadar bo'lgan qismi bilan siz hurmatli kitobxonlarni tanishtiradi. Oybek singari ulug' allomalarning bolalik va yoshlik kezlari ularning ko'cha changitib yurgan oddiy boladan xalqning mutafakkir siymolaridan biriga aylanishi, ayniqsa, yosh avlodlar uchun hamisha maroqli va ibratlidir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Oybekning "Bolalik" qissasi avtobiografik xarakterda bo'lib, uning bosh qahramoni - Musavoy, ya'ni bo'lajak adibning o'zidir. Qissa bola tilidan hikoya qilinadi. Undagi voqealar Oybekning bolalik xotiralaridir, lekin muallif faqat xotiralar bilan cheklanib qolmasdan, o'sha davrning yirik voqealarini ham tasvirlaydi.

Qissa voqealari XX asrning 10-yillarida kechadi. Bu davr adibning ayni bolalik davridir. Adabiyotshunos A. Rasulovning ta'kidlashicha, "Oybek davrlarni yaxshi eslaydi. Aniqrog'i, XX asrning 10-yillari voqeligi odamlari Oybek ijodining o'q ildizidan birini belgilaydi. U "Bobom", "Bolalik", "Baxtigul va Sog'indiq", "Ulug' yo'l" asarlarida shu davrni tasvirlaydi. Demoqchimizki, Oybek ijodini o'rganganda biografik metodni zinhor unutmaslik kerak".[3] Bizningcha, badiiy so'z tahlilida asar mohiyatini bevosita matn orqali anglagan muhim. Ya'ni muallifdan matnga emas, matndan muallifga tomon borgan ma'qul. Garchi, "Bolalik" qissasi

voqealari memuar tarzda bo'lsa ham, muallif unga bir qancha ijtimoiy ruh bag'ishlaydi. Bu narsa asarning keyingi boblarida ijtimoiy voqealarning yorqinlashuvida ko'rinadi.

“Bolalik” qissasidan bola rivojlanishida ijtimoiy muhit va sotsiogenetik omillar muhim ekanligini anglash mumkin. Chunki Musavoyning hayoti asosan ijtimoiy muhitda: bozorda, ko'chada o'tadi. Musavoy ham Shum bola kabi o'smir yigit. Faqat G'. G'ulom Shum bolaning 5-6 oylik sarguzashtini tasvirlasa, Musavoyning kamida o'n yillik hayoti aks ettiriladi. Uning yoshi (4-14) muallif tomonidan aniq ko'rsatiladi. Oybekning qirq olti yoshida og'ir va bir umrli xastalikka yo'liqqanida, shunday ijodiy kuchga to'lgan edi. Ammo xastalik uning tiliga kishan solib, o'ng qo'lidagi qalamni bir umrga tortib oldi. Oybek ko'pgina asarlarini jumladan

”Bolalik”ni qissasini ham oila a'zolariga aytib yozdirdi. Oybekning “Bolalik” qissasi estetik janrda yozilgan. Asarda bosh qahramonning biografiyasi xalq hayoti davr hodisalari ijtimoiy o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq holda tasvirlangan. Qissada bosh qahramon Musaboyning biografiyasini hikoya qilish orqali o'sha yillardagi xalq hayotining keng haqiqiy manzarasi chizilgan. Qissa o'z uslubining mayinligi lirizmga boyligini voqealar mantig'ining kuchliligi va izchilligi, obrazlarning aniqligi, qissa tilining ravon va jozibadorligi bilan kitobxonlarga manzur bo'ladi. Oybek bu qissani yozish bilan birga o'zining bolalar dunyosini, kichkintoylar psixologiyasini qanchalik chuqur bilishini namoyish etadi. Chunki bu asarda bolalar xarakteri va psixologiyasining turli xil, hatto ba'zan ko'z ilg'imas darajada nozik bo'lgan murakkab tomonlari ham mohirlik bilan ochib berilgan. Oybekning “Qutlug' qon” romani voqealari bilan “Bolalik” qissasi voqealari bir-biriga o'xshaydi. M. Qo'shjonov ta'kidlaganidek “Tarixdan ma'no izlashni Oybek umrining oxirigacha davom qildirdi. U o'zining “Bolalik” qissasida temirchi Jo'ra, Tursunlar va Yo'lchilar davriga murojaat qiladi. “Bolalik”da temirchi jo'rani eslatadigan kosib va masteroviylar obrazini yaratdi.” Bolalik”da yana bir xulosa Oybek poemalari bilan uchrashamiz.” Bu esa adib qahramonlarining hayotiy ekanligini yana bir tasdiqlaydi.

Oybekning “Bolalik” qissasi shaxsiy sarguzashtlar ifodasi bo'lib qolmasdan, adib qalamining har bir harakatida katta umumlashmalar, davrning xarakterli voqealari, muhim masalalari talqini yotadi. Asar bosh qahramoni Muso doim bobosi Otaqo'zi bilan birga yuradi. Undan latifalar, ertaklar, rivoyatlar tinglaydi. Ikkinchi bobosi (onasining otasi) ham Musoni juda yaxshi ko'radi. Muso bobosi huzurida xalifalarning turli hangomalarini eshitadi. Onasi Karomatning Mashrab, Fuzuliy g'azallarini o'qishi Musoda kitobga havas uyg'otadi. U maktabga o'qishga borganda ham qunt bilan domlasi buyurgan vazifalarni bajaradi. U ayniqsa Navoiy she'riyatini juda sevadi. Ilk dafa Navoiyning ijodini o'qir ekan, Navoiyga bo'lgan bo'lgan munosabatini quyidagi satrlarda bayon qiladi: “...Baytlari ishqiy, falsafiy, chuqur mazmunli... Haqiqatdan, Navoiy menda pok sevgi yaratdi. Uning she'rlarini zavq bilan, chuqur his bilan o'qiyman. Pok muhabbatni, chuqur ma'noni yoqimli hisni ilk dafa Navoiydan o'rganaman. Oybek xalq tili boyligini ruhini mukammal bilgan va ulardan ustalik bilan bilgan va ulardan ustalik bilan foydalana oladigan san'atkor bo'lganligi uchun ham “Bolalik”ning tili shirali, sodda va ravon. Asar tilining bu fazilati, eng avvalo adibning tabiiylikni ta'minlashi bilan o'lchanadi. Chunki umuman ijodda, xususan tilda tabiiylikni ta'minlamay turib, obrazlilikni yuzaga keltirib bo'lmaydi. Negaki, hayotimizdan mahrum obrazlilik, badiiylik emas, sun'iylikdir. “Bolalik”da yozuvchi har bir nutq vositasini, sharoitni,

qahramonlar sevgisini, intilish va dunyo qarashini nazarda tutgan holda qoʻllagani uchun tabiiylikni taʼminlay olgan. Ustoz Oybek har bir asarida xalqimiz taraqqiyoti tarixidagi xarakterli davrni qalamga oladi. Uni butun murakkabligi bilan juda haqqoniy ifodalaydi. Natijada koʻp qirrali ijtimoiy, siyosiy, va madaniy hayotimiz munavvar koʻzgu sifatida namoyon boʻladi.

Sevimli adib har bir tarixiy jarayonini haqqoniy aks ettirar ekan, xalq qalbi va ruhini butun toʻlaligi bilan ijodlashga va badiiy mahsul qaddini tiklovchi tasviriy vositalarning tabiiyligiga alohida eʼtibor beradi. Binobarin hayotiy materialning tabiiyligiga ham zarur. Adib bu masalaga hamisha yuksak sanʼatkorlik nuqtai nazaridan yondashadi. Oybek ijodkorning xalq tilidan foydalanishda alohida maʼsuliyatini nazarda tutishni uqtiradi. Ayni vaqtda yozuvchi tiliga ijodiy yondoshsa, uning xizmatlari xalq tili taraqqiyotiga taʼsir etishini ham taʼkidladi. "..... Tilning..... boyishida, ijod va soʻzlarning aniqlanishida fikrlarni ochiq va qavariq bera bilishida adabiyotning, demak , sanʼatkorlarning katta xizmatlari boʻladi"Bu esa badiiy qalamning moʻjizakorligini namoyon etishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xullas, tahlilga tortilgan qissalarda soʻz psixologiyasi va psixologik tasvirlarga keng oʻrin berilgan. Qolaversa, ularning yana bir xarakterli jihati, ularda bola obrazlarining mavjudligidir. Chunki muallif asarda bola obrazini yaratishdan muayyan badiiy maqsadni koʻzlaydi, uning ruhiy erkinlikka boʻlgan tashnalligi bola obrazida mujassamlashadi. XX asr oʻzbek qissachiligining rivojlanishi unda inson ruhiy olamini kengroq tasvirlashga urinishda namoyon boʻldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Zunnunov. Adabiyot oʻqitish metodikasi. N.: "Oʻqituvchi", 1992.
2. Zunnunov A., Xotamov N. Adabiyot nazariyasidan qoʻllanma. Oʻrta maktablarning yuqori sinflari uchun. - T.: Oʻqituvchi, 1978
3. Imomova G.M. Tipik milliy xarakterlar yaratishda badiiy nuqning | roli: Filol. Fanlari nomzodi ... dis. Avtoref. -T., 1993. - 135 b.
4. Yuldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik taxdili asoslari. -T.:Fan, 2007.-1236
5. Matjon S. Maktabda adabiyotdan mustaqil ishlar. - T.: Oʻqituvchi, 1996.-145